



DET KONGELIGE
UTDANNINGS- OG FORSKNINGSDEPARTEMENT

Høringsinstanser iflg. liste

Deres ref

Vår ref
200500637-/BG

Dato
08.02.2005

**HØRING – FORSLAG TIL ENDRINGER I OPPLÆRINGSLOVEN OG
FRISKOLELOVEN**

Departementet sender med dette forslag til endringer i lov 17. juli 1998 nr. 61 om grunnskolen og den videregående opplæringen (opplæringsloven) og forslag til endringer i lov 4. juli 2003 nr. 84 om frittstående skoler (friskoleloven). Forslaget til endringer er utarbeidet som en del av oppfølging av de synspunkter FN's Menneskerettighetskomité har fremmet i avgjørelse av 3. november 2004, mottatt av norske myndigheter 8. november. Uttalelsen konkluderer med at gjeldende ordning med delvis fritak i KRL-faget er i strid med artikkel 18 nr. 4 i FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter, som omhandler foreldres frihet til å sørge for sine barns religiøse og moralske oppdragelse.

Departementet ber om høringsinstansenes merknader innen tirsdag 29. mars 2005. Det forutsettes at høringsinstansene selv vurderer om underliggende instanser skal uttale seg.

Høringsbrevet blir lagt ut på departements Internettside: <http://odin.dep.no/ufd/>

1. LOVFORSLAGETS BAKGRUNN

1.1 Historikk

Kristendomskunnskap med religions- og livssynsorientering (KRL) ble innført i grunnskolen som obligatorisk fag fra høsten 1997, og var innført på alle klassetrinn i løpet av skoleåret 1999-2000. Det opprinnelige utgangspunktet for utviklingen av faget ligger i NOU 1995:9 Identitet og dialog.

Det er lagt til grunn at KRL-faget er et ordinært skolefag på linje med de andre fagene i skolen. Faget skal gi kunnskap om religioner og livssyn, ikke opplæring til en bestemt tro. Faget skal være åpent, bidra til innsikt, respekt og dialog på tvers av tros- og livssynsgrenser og fremme forståelse og toleranse i religiøse og moralske spørsmål. Hensikten er å få til et samlende skolefag, der elevene så langt som mulig deltar i en felles undervisning. Dette skal gi et vesentlig bidrag til det felles kunnskaps-, kultur- og verdigrunnlaget dagens samfunn bygger på, med innslag fra forskjellige kulturer, religioner og livssyn. Undervisningen skal gjennomføres med respekt for elevenes livssynsbakgrunn, stimulere til allsidig dannelse og være med på å gi felles kulturelle referanserammer.

Faget har vært behandlet av Stortinget i flere sammenhenger, blant annet spørsmål knyttet til fritaksretten. I Innst. S. nr. 103 (1995-96) om St.meld. nr. 14 (1995-96) om KRL-faget bad flertallet om å få en oversikt over praktiseringen av fritaksretten etter at fritaksreglene hadde vært i bruk i en treårsperiode. På grunnlag av blant annet to uavhengige evalueringer av KRL-faget, igangsatt av Norges forskningsråd, ble det besluttet å foreta en omfattende revisjon av læreplan og fritaksordning. St.meld. nr. 32 (2000-2001) og Innst. S. nr. 240 (2000-2001) ga grunnlaget for revisjonsarbeidet. Reglene for fritak ble tydeliggjort, og innholdet i selve faget ble forenklet med virkning fra henholdsvis oktober 2001 og skoleåret 2002/2003. Navnet på faget ble endret til Kristendoms-, religions- og livssynskunnskap, blant annet for å tydeliggjøre den kvalitative likestillingen mellom de ulike delene av faget.

De siste årene har det vært økt internasjonal oppmerksomhet om skolens bidrag til å styrke den interkulturelle dialogen mellom nasjoner og religioner. Manglende kunnskap om andres kulturelle og trosmessige bakgrunn har vært brukt for å skape konflikter. Derfor har blant annet UNESCO og Europarådet sett på skolens rolle for å bidra til dialog, forståelse og toleranse i religiøse spørsmål.

1.2 Rettsbehandlingen i Norge

Faget førte til kritikk fra ulike livssynssamfunn, og staten ble i 1999 saksøkt med krav om rett til fullt fritak fra faget, med den begrunnelse at gjennomføringen av faget med begrenset rett til fritak representerer brudd på FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter og Den europeiske menneskerettskonvensjonen. Saken er behandlet i samtlige norske rettsinstanser. Borgarting lagmannsrett frifant staten og fant at det innenfor de formelle rammene rundt faget er mulig å gjennomføre en avgrenset fritaksordning slik det er forutsatt. 22. august 2001 opprettholdt Høyesterett lagmannsrettens dom.

Saksøkerne klaget, etter avgjørelsen i Høyesterett, Norge inn for FNs menneskerettighetskomité og for Den europeiske menneskerettsdomstol med påstand om at mangel på fullt fritak er i strid med henholdsvis konvensjonen om sivile og politiske rettigheter og den europeiske menneskerettighetskonvensjonen.

1.3 Uttalelsen fra FNs menneskerettighetskomité

FNs menneskerettighetskomité har på grunnlag av klagen fremmet synspunkter i avgjørelse av 3. november 2004, mottatt av norske myndigheter 8. november, om at ordningen med delvis fritak i KRL-faget er i strid med artikkel 18 nr. 4 i FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter, som omhandler foreldres frihet til å sørge for sine barns religiøse og moralske oppdragelse. Uttalelsen er formelt sett ikke bindende for Norge som en dom, men komiteen er det eneste internasjonale organ som avgir autoritative uttalelser om konvensjonen, som er en del av norsk lov.

Spørsmålet som FNs menneskerettskomité konsentrerte seg om, var om obligatorisk undervisning i KRL uten full fritaksmulighet er i strid med konvensjonens artikkel 18.

Komiteen uttaler at religionsundervisning og livssynsundervisning i den offentlige skolen ikke vil være i strid med artikkel 18, hvis det er gjort på en nøytral og objektiv måte, men at offentlig undervisning som inkluderer opplæring til en spesiell religion eller tro, vil være i strid med artikkel 18 med mindre det er åpnet for ikke-diskriminerende fritaksmuligheter eller andre alternativer som imøtekommer foreldrenes ønsker.

I den konkrete vurderingen av hvorvidt undervisningen i KRL-faget er 'nøytral og objektiv' foretar komiteen en helhetsvurdering. Komiteen viser til forbindelsen mellom opplæringslovens § 2-4 (om KRL-faget) og § 1-2 (formålsparagrafen). Komiteen viser videre til at enkelte aktiviteter i KRL-faget ikke bare er religionsundervisning, men også religionsutøvelse. Komiteen konkluderer derfor med at undervisningen i KRL-faget ikke kan sies å være nøytral eller objektiv, med mindre fritakssystemet faktisk innebærer at undervisningen som tilbys disse barna, er nøytral og objektiv.

Komiteen går deretter over til å vurdere om ordningen med delvis fritak kan anses som 'ikke-diskriminerende fritaksmuligheter eller alternativer som imøtekommer foreldrenes ønsker', og kommer til at det ikke er tilfelle. Komiteen anser at den gjeldende ordningen med delvis fritak ikke kan aksepteres ettersom den pålegger foreldrene en betydelig byrde ved at de må sette seg inn i fagets enkelte deler, og at belastningen for barna med delvis fritak kan innebære at de kvier seg for å benytte seg av denne muligheten. Komiteen peker også på at religionsorientering og religionsutøvelse i dagens praksis er så lite atskilt at fritaksordningen ikke er praktiserbar.

Komiteen pålegger Norge å gi klagerne en effektiv og formålstjenelig utbedring. Videre påpekes det at Norge er forpliktet til å unngå lignende brudd i fremtiden.

Uttalelsen fra FNs menneskerettighetskomité er blant annet tilgjengelig på UFDs nettsted: <http://odin.dep.no/ufd/norsk/aktuelt/pressesenter/pressem/045071-990398/dok-bn.html>.

1.4 Regjeringens forslag til oppfølging

Regjeringen har tatt FN-komiteens uttalelse til etterretning, og foreslår å gjøre de endringer i bestemmelsene om KRL-faget i opplæringsloven, reglene for fritak og i læreplan for faget, som er nødvendig for å imøtekomme komiteens anførsler.

1. Bestemmelsen i § 2-4, om at den som skal undervise i faget skal ta utgangspunkt i formålet i § 1-2, fjernes.
2. De ulike religioner og livssyn gis samme kvalitative omtale i målene for faget. Dagens fordeling av sentralt lærestoff mellom ulike religioner og livssyn opprettholdes.
3. Bestemmelsen i § 2-4 om fritak skilles ut som egen bestemmelse. Fritaksordningen må ta tilstrekkelig hensyn til foreldrenes rettigheter/minoritetsvernet. Reglene for melding om fritak forenkles, og skolens plikt til å gi informasjon tas inn i loven. Det sendes informasjon til skolene om praktisering av fritaksordningen.
4. Læreplanen endres slik at det blir et tydeligere skille mellom elementer som kan oppfattes som religiøs utøvelse og elementer som ikke kan det. Ny læreplan utvikles som en del av oppfølgingen av St.meld. nr. 30 (2003-2004). Den fastsatte fordeling mellom delene i faget fastholdes.
5. Valg av arbeidsmåter presiseres i innledningen til læreplanen og i egen veiledning for faget for å begrense mulighetene for at deler av opplæringen skal kunne oppleves som utøvelse av religion. Varierte og engasjerende arbeidsmåter fortsatt skal bidra til å formidle alle sider ved faget, og bestemte arbeidsmåter ikke skal utelukkes. Det presiseres at arbeidsmåter som kan oppleves slik at de ligger tett opptil religionsutøvelse krever spesiell varsomhet fra lærernes side, herunder tilbud om tilpasset opplæring.
6. Det bør vises stor romslighet i forhold til foreldrenes ønske om tilpasset opplæring for sitt/sine barn. Om nødvendig åpnes det likevel for midlertidig fullt fritak for foreldre som ønsker det, inntil den foreslåtte, varige ordningen trer i kraft. De foreslåtte endringene iverksettes fra skoleåret 2005/2006.
7. Iverksettingen av tiltakene fra høsten 2005 gir behov for styrket kompetanse hos lærerne. Regjeringen vil starte kompetanseutviklingen umiddelbart når ny læreplan foreligger

På grunnlag av denne avgjørelsen vil departementet sette i gang arbeid med nødvendige endringer.

2. BESTEMMELSENE OM KRL-FAGET I OPPLÆRINGSLOVEN

2.1 Gjeldende rett

KRL-faget har formål og innhold bestemt i opplæringslovens § 2-4, ledd 1-3. Dagens bestemmelse er slik:

Undervisninga i kristendoms-, religions- og livssynskunnskap skal

- *gje grundig kjennskap til Bibelen og kristendommen som kulturarv og evangelisk-luthersk tru,*
- *gje kjennskap til andre kristne kyrkjesamfunn,*
- *gje kjennskap til andre verdsreligionar og livssyn, etiske og filosofiske emne,*
- *fremje forståing og respekt for kristne og humanistiske verdiar og*
- *fremje forståing, respekt og evne til dialog mellom menneske med ulik oppfatning av trudoms- og livssynsspørsmål.*

Kristendoms-, religions- og livssynskunnskap er eit ordinært skolefag som normalt skal samle alle elevar. Undervisninga i faget skal ikkje vere forkynnande.

Den som skal undervise i kristendoms-, religions- og livssynskunnskap, skal ta utgangspunkt i grunnskolen sin føremålsparagraf i § 1-2 og presentera kristendommen, dei ulike religionar og livssyn ut frå sin eigenart. Dei same pedagogiske prinsipp skal leggjast til grunn for undervisninga i dei ulike emne.

2.2 Vurdering av KRL-fagets innhold og arbeidsmåter

Bestemmelsen gir kvantitativ prioritet til kristendommen, men legger samtidig opp til at de ulike verdensreligionene og livssyn skal presenteres etter de samme pedagogiske prinsipper. I Stortingets behandling av St.meld. 32 (2000-2001) forutsatte flertallet at fagstoffet skulle vektas slik at kristendommen beholdt en større kvantitativ andel som angitt i læreplanen i L 97. FN-komiteens uttalelse er ikke til hinder for dette. Et større kvantitativt omfang kommer i dag til uttrykk ved at beskrivelsen av innholdet i kristendommen inneholder ordet "grundig". Et større kvantitativt omfang kan blant annet fastsettes ved at Bibelens og kristendommens betydning for utviklingen av norsk historie og kultur gis et eget punkt i lovteksten.

Det samme første ledd i innholdsbestemmelsene inneholder begrepet "evangelisk-luthersk tru". Fortsatt er mer enn 85 % av befolkningen medlemmer i Den norske kirke, som er evangelisk-luthersk. Det er derfor rimelig å beholde vektleggingen av evangelisk-luthersk kristendomsforståelse, både fordi det er den de fleste vil møte i sitt lokalmiljø, og fordi den har preget det norske samfunnet siden reformasjonen. Derimot kan bruken av ordet "tru" utelukkende i sammenheng med begrepet "evangelisk-luthersk" gi inntrykk av at tros-elementet skal gis en særegen plass for kristendommen i motsetning til andre kirkesamfunn og andre religioner.

Bestemmelsen om KRL-faget fastslår at kristendom, de ulike religioner og livssyn skal presenteres ut fra sin egenart, og at de samme pedagogiske prinsipper skal legges til grunn. FN-komiteen peker på at praktiseringen av faget har hatt preg av utøvelse av religion. Det tyder på et behov for å presisere at skolene må vise særlig aktsomhet ved praktisering og valg av arbeidsmåter og tilse at når elever gis fritak fra deler av den ordinære undervisning, følges dette opp med egnet tilbud om tilpasset opplæring.

2.3 Forslag

Departementet mener det er viktig at de ulike verdensreligionene og livssyn gis en kvalitativt likeverdig behandling. Det er likevel naturlig at kristendommen har en større

kvantitativ andel, slik Stortinget tidligere har gått inn for. Departementet mener det er hensiktsmessig å fastsette et større kvantitativt omfang av kristendomsfaglig lærestoff ved at kristendommens betydning for utviklingen av norsk historie og kultur gis egen begrunnelse i et eget punkt. Det foreslås derfor at kristendommens og Bibelen's betydning for kulturarven gis eget punkt i bestemmelsen.

Departementet vil beholde vektleggingen av evangelisk-luthersk kristendomsforståelse, både fordi storparten av befolkningen har slik kirketilknytning, og fordi den har preget det norske samfunnet siden reformasjonen. For å sikre en kvalitativt likeverdig behandling av religioner og livssyn, og fjerne inntrykk av at troselment, foreslås det å endre begrepet "tru". Departementet går derfor inn for at begrepet "evangelisk-luthersk tru" endres til "evangelisk-luthersk kristendomsforståing". Det vil mer klart få frem at det fortsatt er denne forståelsen av kristendommen som skal vektlegges i opplæringen.

Ny læreplan utvikles som en del av oppfølgingen av St.meld. 30 (2003-2004) Kultur for læring. Læreplanen må også gjøre det enklere for de foresatte å vite hva de vil at deres barn skal ha fritak fra.

Skolenes valg av arbeidsmåter i KRL-faget skal følge de samme prinsipper som all annen opplæring og bidra til en variert og tilpasset opplæring. Undervisningen må gi elevene kjennskap til forskjellige religioner og livssyn, herunder den funksjon de har både som tradisjon og som kilde til tro, moral og livstolkning. Lærerne må møte alle elever med respekt for deres tros- og livssynsbakgrunn.

I skolenes utforming av den lokale undervisningsplan må det tas hensyn til sammensetningen av den elevgruppe en faktisk skal undervise. En slik lokal tilpasning er hjemlet for faget, og er spesielt viktig på småskoletrinnet.

Varierte og engasjerende arbeidsmåter skal fortsatt bidra til å formidle alle sider ved faget, og bestemte arbeidsmåter skal ikke utelukkes. Det presiseres at arbeidsmåter som kan oppfattes som at de ligger tett opptil religionsutøvelse, krevder spesiell varsomhet fra lærernes side, herunder tilbud om tilpasset opplæring. Valg av arbeidsmåter vil bli tydeliggjort i innledningen til læreplanen og i egen veiledning for faget for å begrense mulighetene for at deler av opplæringen skal kunne oppleves som utøvelse av religion. I arbeidet med læreplanene vil departementet gi retningslinjer for skolens praktisering av KRL-faget, blant annet gjennom en egen aktsomhetsregel.

Det vil være behov for styrket kompetanse hos lærerne om praktisering av KRL-faget i samsvar med FN-komiteens uttalelse, både for å unngå at faget kan oppleves som utøvelse av religion og at faget blir unødig teoretisk med et begrenset utvalg av arbeidsmåter. Departementet vil komme tilbake til hvordan slik styrking av kompetanse kan foregå.

2.4 Vurdering av bestemmelsen om å ta utgangspunkt i formålet i § 1-2

§ 2-4 slår fast at undervisningen i faget ikke skal være forkynnende. Samtidig sier bestemmelsen at den som skal undervise i faget, skal ta utgangspunkt i formålet i § 1-2. I sin uttalelse peker FN-komiteén på spenninger og motsetning mellom skolens formål og § 2-4. All virksomhet i skolen skal i sum bidra til å realisere skolens formål. Det at undervisningen i KRL-faget har en egen bestemmelse om at den skal ta utgangspunkt i skolens formål, kan skape uklarhet om hva det innebærer at faget ikke skal være forkynnende og oppleves som en motsetningen.

Formålet med opplæringen i grunnskolen er fastsatt i opplæringslovens § 1-2, og gjelder for alle fag og for all opplæring i skolen. Siden KRL-faget skal være et ordinært skolefag på linje med andre fag, og etter forslaget til ny § 2-4 ikke har noen spesiell henvisning til formålet med opplæringen, kan ikke departementet se at formålsparagrafen har noen særegen betydning for det nye KRL-faget sett i forhold til andre fag.

2.5 Fagets navn

I St.meld. 32 (2000-2001) om evaluering av det daværende faget "Kristendoms-kunnskap med religions- og livssynsorientering" ble det pekt på at navnet kunne gi feil signaler om intensjonene med faget. Det kunne argumenteres for at navnet ikke samsvarte med den kvalitative likebehandling av de ulike tros- og livssyn som lå til grunn for faget.

Evalueringen av det daværende faget førte til en revisjon av læreplanen, en forbedring av fritaksordningene og at det reviderte faget fikk et nytt navn. I Innst.S.nr. 240 (2000-2001) bestemte Stortinget at det nye fagets navn skulle være "Kristendoms-, religions- og livssynskunnskap".

En eventuell ny navneendring ville i dag først og fremst ha en symbolfunksjon. På den annen side er navnet godt innarbeidet i skolen, ikke minst forkortelsen KRL. Navnet gjenspeiler dessuten hovedinnholdet i faget, slik det er foreslått i ny § 2-4, og det fremgår direkte av fagets navn at formålet er å gi kunnskap. Departementet vil derfor ikke fremme forslag om noen endring av fagets betegnelse.

2.6 Forslag

Departementet går inn for å fjerne henvisningen til formålet i § 1-2 fra bestemmelsen om KRL-faget i § 2-4. Det vil gjøre at fagets rolle som et ordinært og samlendende fag for kunnskap, forståelse og dialog, blir tydeligere. En slik endring vil samtidig imøtekomme FN-komiteéns uttalelse på dette punktet.

I og med forslaget om å fjerne referansen til § 1-2 fra bestemmelsen om KRL-faget, er ikke § 1-2 i opplæringsloven tatt opp til nærmere behandling i dette høringsbrevet. Dersom den skal tas opp til nærmere vurdering, må det etter departementets vurdering være i en annen og betydelig bredere sammenheng enn i forhold til KRL-faget alene.

Departementet foreslår derfor ingen endringer i opplæringslovens formålsbestemmelse i § 1-2.

Det foreslås at dagens navn på faget beholdes.

3. FRITAKSREGELN

3.1 Gjeldende rett og praktiseringen av denne

Opplæringsloven § 2-4 fjerde og femte ledd sier:

Eleven skal etter skriftleg melding frå foreldre få fritak frå dei delar av undervisninga ved den enkelte skolen som dei ut frå eigen religion eller eige livssyn opplever som utøving av annan religion eller tilslutning til anna livssyn. Dette kan m.a. vere religiøse aktivitetar i eller utanfor klasserommet. Skolen skal ved melding om fritak, så langt det er råd og særleg på småskoletrinnet, søkje å finne løysingar ved å leggje til rette for differensiert undervisning innanfor læreplanen.

Elevar som har fylt 15 år, gir sjølv skriftleg melding som nemnd i fjerde leddet.

I følge bestemmelsen skal elevene ha fritak fra de deler av grunnskoleopplæringen som det ut fra egen religion eller eget livssyn er rimelig å oppleve som utøvelse av annen religion eller tilslutning til annet livssyn enn egen tro eller eget livssyn. Etter odelstingsproposisjon nr. 46 (1997-98) vil dette i hovedsak være å fremsi trosbekjennelser eller bønner, lære utenat religiøse tekster, delta i salmesang og å være tilstede i ritualer eller gudstjenester i ulike trossamfunn. Elever som er fylt 15 år kan selv gi melding om fritak. Retten til fritak gjelder alle skolens fag og aktiviteter. Fritaksretten gjelder avgrensede deler av undervisningen og gir for eksempel ikke rett til fritak fra hele faget kristendoms- religions og livssynskunnskap. Elever som er fritatt skal så langt det er mulig få tilbud om alternativ undervisning innenfor læreplanen.

Den delvise fritaksretten skal i praksis sikres ved en enkel meldingsprosedyre, jf. rundskriv F-32-01 og meldingsskjema for fritak utarbeidet av departementet oktober 2001. Meldingsskjemaet skiller mellom aktiviteter som det kan *meldes* fritak fra og undervisning som det må *søkes* om fritak fra. Meldingsskjemaet (del A) er utformet slik at det er elev- og foreldrebestemt fritak fra åtte forskjellige aktivitetstyper (religiøst pregede aktiviteter). Slik melding er skolen forpliktet til å legge til grunn uten nærmere vurdering. Ved søknad om fritak (del B) må det gis en nærmere begrunnelse. Det skal mye til før skolen kan avslå foreldrenes søknad om avgrenset fritak. Ved melding eller søknad om fritak er foreldrene ikke forpliktet til å bruke meldingsskjemaet, men departementet anbefaler at skjemaet benyttes.

3.2 Vurderinger

Religionsutøvelse er ikke en del av faget Kristendoms- religions- og livssynskunnskap (KRL) eller skolens undervisning. Arbeidet med faget kan allikevel være slik at det vil være behov for fritak, særlig ved bruk av arbeidsmåter i faget som skal gi innlevelse og opplevelser i møte med lærestoffet. De aktivitetene som gir rett til fritak er en del av

den ordinære undervisningen/ordinær pedagogisk virksomhet. Det som er omtalt som "religiøse aktiviteter" i gjeldende lovbestemmelse er aktiviteter som er relevante for å gi elevene innblikk i ulike religioners ritualer og særpreg. Det kan lett misforståes når loven taler om fritak fra "religiøse aktiviteter". Retten til fritak har sammenheng med at foreldre ut fra egen religion eller eget livssyn kan oppleve pedagogisk virksomhet som utøving av annen religion eller tilslutning til annen tro eller annet livssyn. I så fall må det gis fritak fra undervisningen slik at FN-konvensjonens krav om foreldrenes frihet til å sørge for sine barns religiøse og moralske oppdragelse overholdes.

Bestemmelsen om fritak er i dag plassert i opplæringsloven § 2-4 *Undervisninga i faget kristendoms-, religions- og livssynskunnskap. Fritak frå religiøse aktiviteter m.m.* Med en kopling av regler om undervisningen i faget og regler om fritak i samme paragraf er det lett å tro at fritaket primært gjelder KRL-faget. Departementet mener at et skille mellom bestemmelsen om fritak og bestemmelsen om KRL-faget vil gjøre det tydelig at bestemmelsen om delvis fritak gjelder hele skolens virksomhet.

Dagens praktisering av fritaksbestemmelsen hvor det skilles mellom melding og søknad om fritak kan oppleves av foreldre/elever som tungvinn, særlig fordi fritak må begrunnes særskilt når aktiviteten eller arbeidsmåten ikke står oppført under meldingsskjemaets del A, se ovenfor Listen over aktiviteter som det kan meldes fritak fra er ikke nødvendigvis uttømmende. Det vil også være foreldre/elever som ønsker mellomløsninger som fritaksskjemaet ikke tar høyde for. Eksempelvis vil enkelte ønske at eleven kan være til stede under en gudstjeneste, men at eleven da kun observerer og ikke deltar aktivt. Dagens fritaksbestemmelse åpner for en slik løsning, men meldingsskjemaet gir ikke tilstrekkelig informasjon om slike differensierte muligheter.

På denne bakgrunn går departementet inn for at meldingsprosedyrene forenkles slik at skriftlig krav til begrunnelse fra foreldrene/eleven utgår og at det vil være tilstrekkelig at foreldrene/eleven skriftlig melder om delvis fritak fra spesielle typer aktiviteter i alle tilfeller hvor de ønsker dette. Det er skolen som må begrunne hvorfor fritak eventuelt ikke gis.

Utgangspunktet for fritak er hva foreldrene/eleven opplever som religiøs utøvelse eller tilslutning til annen religion eller livssyn. Fritaksretten må praktiseres på en romslig og fleksibel måte. Det må allikevel være en grense slik at det ikke blir et for vidtgående fritak eller fullt fritak. Det vil velte intensjonene med faget. Det skal ikke være mulig å velge seg bort fra kunnskap om andre religioner og livssyn, men det skal være adgang til fritak fra aktiviteter som kan oppleves som religiøs utøvelse som den enkelte ikke vil delta i eller overvære. Det vises i denne sammenheng til at folkeretten ikke er til hinder for at kunnskap om religioner, generell religionshistorie og etikk gjøres obligatorisk. Et for vidtgående fritak kan også være vanskelig å forene med statens plikt og barnas rett til undervisning etter barnekonvensjonen art. 29 og konvensjonen om økonomiske og sosiale rettigheter art. 13. . Meldingsordningen må innebære at foreldrene kan velge å frita barnet fra bestemte aktiviteter og arbeidsformer, og at skolen i slike tilfeller må

legge til rette for en tilpasset undervisning. Meldingsordningen må imidlertid ha en begrensning, ved at det ikke kan kreves fritak fra innholdet i læreplanens ulike emner, for eksempel kjennskap til forskjellige religioner, livssyn og filosofiske emner. Dersom skolen på et slikt grunnlag ikke godtar meldingen, er dette et enkeltvedtak som kan påklages etter forvaltningsloven.

Som et hovedprinsipp skal skolen møte ønske om fritak fra deler av undervisningen med et tilbud om tilpasset opplæring innenfor den aktuelle læreplanen, i samråd med foreldre eller andre foresatte.

3.3 Forslag

Departementet foreslår en videreføring av regelen om at eleven så langt som mulig får tilpasset opplæring innenfor læreplanen når det meldes om fritak for eleven. Elevene skal arbeide med faget innenfor den samme læreplan, men på andre måter enn de andre elevene. Dette skal sikre at elever med fritak får tilsvarende kunnskaper som de andre elevene. Undervisningen skal tilpasses elevens bakgrunn og forutsetninger slik at hensynet til elevenes og foreldrenes overbevisning ivaretas.

Det er vesentlig med generell informasjon og god dialog med foreldrene for å sikre den delvise fritaksretten. I dag er det slik at det er opp til de lokale myndigheter å fastsette rutiner for informasjon til foresatte og elever om KRL-faget og fritaksretten.

Departementet mener at det bør inntas en bestemmelse i opplæringsloven som innebærer en plikt for den enkelte skole til hvert år å gi informasjon om fritaksreglene til foreldrene/eleven slik at de sikres nødvendig kunnskap om fritaksretten.

Foreldrene skal også etter forespørsel få forelagt skolens plan for undervisningen, slik at de får anledning til å vurdere et eventuelt behov for fritak. En slik plikt til å gi informasjon etter forespørsel følger allerede av den alminnelige veiledningsplikten i forvaltningsloven § 11, og det behøves derfor ikke en særskilt lovregulering av denne veiledningsplikten.

En viktig forutsetning for at fritaksordningen skal fungere er at skolen sørger for at melding om fritak etterleveres. Departementet mener at det bør presiseres i loven at det er skolens ansvar å se til at fritak blir gjennomført når foreldre/eleven har meldt fra om dette slik at foresattes rettigheter blir sikret. Dersom foreldrene/eleven mener at skolen forsømmer å gjennomføre fritaket kan de henvende seg til fylkesmannen som fører tilsyn med all virksomhet etter opplæringsloven og skoler som er godkjent etter friskoleloven, jf. opplæringsloven § 14-1, friskoleloven § 7-2 og delegasjonsbrev fra Utdanningsdirektoratet av 29.06.2004.

Departementet foreslår å skille ut fritaksbestemmelsen som egen paragraf i opplæringsloven. Med et slikt skille vil det bli klarere at bestemmelsen gjelder delvis fritak fra hele grunnskoleopplæringen, ikke bare undervisningen i KRL-faget. Erfaring viser at det ut fra hensynet til eget livssyn også er funnet grunnlag for å innvilge fritak

fra enkelte deler av undervisningen i andre fag, herunder kroppsøving og heimkunnskap. Bestemmelsen plasseres som en ny § 2-3 a for å understreke at den gjelder fritak fra alt innhold som er regulert i § 2-3.

Departementet foreslår at uttrykket "religiøse aktiviteter" endres til "aktiviteter" slik at lovteksten ikke gir inntrykk av at det er tillatt med undervisning som er forkynnende. Aktivitetene som det kan meldes fritak fra, er aktiviteter som er relevante for å gi elevene innblikk i ulike religioners ritualer og særpreg og er en del av skolens ordinære pedagogiske virksomhet.

Departementet foreslår at det presiseres i opplæringsloven at dersom skolen ikke godtar melding om delvis fritak må skolen behandle saken etter reglene om enkeltvedtak i forvaltningsloven.

Som følge av endringer i opplæringsloven må det også gjøres endringer i friskoleloven § 3-12 som viser til at opplæringsloven § 2-4 fjerde og femte ledd gjelder tilsvarende for elever i friskoler.

For å imøtekomme FN-komiteens uttalelse om at det må være et fritakssystem som i praksis leder til at undervisningen kan oppleves for alle å være nøytral og objektiv, må endringer i fritaksbestemmelsen sees i sammenheng med endringer i læreplanen i KRL-faget og forslaget om å styrke kompetansen hos lærerne om praktiseringen av KRL-faget.

4. ØKONOMISKE OG ADMINISTRATIVE KONSEKVENSER

Endringen i opplæringslovens § 2-4 og fritaksreglene kan medføre økt behov for informasjon til skolene og skoleeier, men dette bør kunne dekket innenfor eksisterende budsjettammer. I forbindelse med iverksettingen av Kunnskapsløftet er det allerede avsatt midler til utvikling av nye læreplaner. Ny læreplan i KRL-faget vil derfor ikke medføre kostnader ut over det som allerede er avsatt til formålet. Imidlertid vil iverksettingen av læreplanen allerede fra høsten 2005 forsure behov for styrket kompetanse hos lærerne. Departementet vil starte kompetanseutviklingen umiddelbart når ny læreplan foreligger. Dette vil medføre kostnader til kompetanseheving på et tidligere tidspunkt enn forutsatt. Departementet vil komme tilbake til dette i de ordinære dokumenter til Stortinget om statsbudsjettet.

5. FORSLAG TIL NYE LOVTEKSTER

Departementet foreslår at § 2-3 a og § 2-4 i opplæringsloven gis slik utforming:

Forslag til ny § 2-3 a i opplæringsloven. *Fritak frå aktivitetar m.m. i opplæringa*

Eleven skal etter skriftleg melding frå foreldre få fritak frå dei delar av undervisninga ved den enkelte skolen som dei ut frå eigen religion eller eige livssyn opplever som utøving av annan religion eller tilslutning til anna *livssyn*.

Det kan ikkje krevjast fritak frå opplæring som openbert er kunnskapsformidling om innhaldet i dei ulike emna i læreplanen. Dersom skolen på eit slikt grunnlag ikkje godtek ei melding om fritak, må skolen behandle saka etter reglane om enkeltvedtak i forvaltningslova.

Skolen skal ved melding om fritak sjå til at fritaket vert gjennomført, og så langt det er råd søkje å finne løysingar ved å leggje til rette for tilpassa opplæring innanfor læreplanen.

Skolens skal årleg informere elevane/foreldra om reglane om fritak.

Elevar som har fylt 15 år, gir sjølv skriftleg melding som nemnd i første leddet.

§ 2-4. Undervisninga i faget kristendoms-, religions- og livssynskunnskap

Undervisninga i kristendoms-, religions- og livssynskunnskap skal

- gje grundig kjennskap til Bibelen og kristendommen som kulturarv,
- gje grundig kjennskap til evangelisk-luthersk *kristendomsforståing og ulike kristne kyrkjesamfunn*,
- gje kjennskap til andre verdsreligionar og livssyn,
- gje kjennskap til etiske og filosofiske emne,
- fremje forståing og respekt for kristne og humanistiske verdiar og
- fremje forståing, respekt og evne til dialog mellom menneske med ulik oppfatning av trudoms- og livssynsspørsmål.

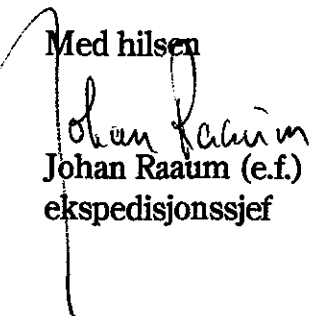
Kristendoms-, religions- og livssynskunnskap er eit ordinært skolefag som normalt skal samle alle elevar. Undervisninga i faget skal ikkje vere forkynnande.

Den som skal undervise i kristendoms-, religions- og livssynskunnskap *skal presentera* kristendommen, dei ulike *verdsreligionar* og livssyn ut frå sin eigenart. Dei same pedagogiske prinsipp skal leggjast til grunn for undervisninga i dei ulike emne.

Forslag til endring i friskoleloven § 3-12 Fritak *frå aktivitetar m.m.*

Opplæringslova § 2-4a om fritak *frå aktivitetar m.m.* gjeld tilsvarande for elevar i grunnskolar godkjende etter lova her. Retten til fritak *frå aktivitetar m.m.* gjeld likevel ikkje for elevar i grunnskolar som er oppretta av religiøse og/eller etiske grunнар.

Med hilsen


Johan Raaum (e.f.)
ekspedisjonssjef


Gunnar Mandt
avdelingsdirektør